

Jánossomorja és Andau

Két község a határ két oldalán

Az egyik magyar, Jánossomorja, a másik osztrák, Andau – azelőtt Mosontarcsa. Fejlődésüket, szomszédsági kapcsolatukat 1990 és 2000 között vizsgálta Gerhard Baumgartner történész, Kovács Éva szociológus és Vári András gazdaságtörténész. Kutatásukat az Osztrák-Magyar Akció Alapítvány támogatta és az Institut für Donauraum, valamint a Teleki László Intézet gondozta. A kutatók feltételezték, hogy Andau 1920-as elszakadása után a rendszerváltással az egymásra találás ideje jött el, amelyet nem csupán a közös hagyományok, hanem az újrászerveződő kapcsolatok ereje is éltet, és szomszéd települések ismét egymás felé fordulnak. A tények azonban rácsáfoltak a kutatói várakozásokra: az összeborulás elmaradt. Talán azért is, mert a boldogulás útjai ismét elágaztak. S ami a modernizációt illeti, a versenyben Jánossomorja maga mögé utasította Andaut.

– Hogyan tett szert előnyre egy mosoni település egy burgenlandi község előtt?

– Az iparosítással. A rendszerváltást követően Jánossomorja gazdasága gyorsan leépült. A téesz felbomlott, 1992-ben harmincöt százalékos volt a munkanélküliség. Ekkor döntött az önkormányzat arról, hogy felhívja magára a működő tőke figyelmét. Ipari parkot jelölt ki, és sikerrel lobbizott a földgáz bevezetéséért, a telefonhálózatért. Sorra megjelentek az osztrák és német nagyvállalatok, példás gyorsasággal egy finommechanikai, két élelmiszer-, két építőipari és egy csomagolóüzem létesült – mondja Vári András. – Az önkormányzat befektető-csalogató hadjáratát győzelemre segítette az is, hogy nem ismeretlen terepen folyt a hadművelet. Az egykori téesz számos külföldi céggel állt összeköttetésben. Kapcsolati tőkéjét örökül hagyta a községre. A hagyatékot az önkormányzat jól kezelte. Jánossomorjának voltak ipari tapasztalatai is, hiszen ott működött egykor a „Franck Kávépótló Gyár” (később Keksz- és Ostyagyár), továbbá a téesz melléküzemei is folytattak ipari tevékenységet. Jánossomorja vonzerejéhez a fekvése is hozzájárult: az autópálya és az igen biztonságos schwechati repülőtér közelsége. A betelepülő tőkének felkínált előnyöket megkoronázta az olcsó, az önmagát megvédeni nem tudó, a munkáltató „atyai jóindulatára hagyatkozó” helyi munkaerő. Az ipartelepítést lebonyolító mérnöki iroda egyik vezetője szerint az infrastrukturális készülségnél nagyobb hatással volt az érdeklődő cégekre az önkormányzat hozzáállása. Kivált az újjávasztott, független polgármesteré. Ő korábban alpolgármester volt, a rendszerváltás előtt pedig mezőgazdasági nagyüzemekben töltött be szaktudást követelő vezető állást. Ma azon kevés politikus közé tartozik, aki egységet teremtett azon az alapon, hogy „nem politizál”, politikán a kicsinyes pártszempontok ütköztetését értve. Az iparosítást követően Jánossomorján a munkanélküliség megszűnt, sőt hiány van munkáskézben. Olyannyira, hogy a szomszédos falvakból autobuszon hozzák a dolgozókat az üzemekbe.

– Valóságos idill.

– Volt egy lehetséges konfliktusforrása a falunak – folytatja a gazdaságtörténész. Jánossomorja három község egyesüléséből, Mosonszentjánosból, Mosonszentpéterből és Pusztasomorjából jött létre. Az anyaközség örökös vá-

daskodásnak lehetett volna kitéve, hogy maga felé hajlik a keze, és a csatlakozók rovására fejlődik, ha az ellenkezőjét nem tettekkal bizonyítja. Nos, effajta gyanúsításnak nincs tere, az önkormányzat rangsorolja a szükségleteket, és minden állampolgár tudja, hogy mindenre sor kerül. Van miből: az iparüzési adóból. A szükségleteken felül pedig egyenlően részesedik mindhárom település. Az egyesült községek mindegyike új autóbusz-megállót avathatott, új útburkolatot, korszerűen felszerelt játszóteret kapott, és az egyetlen tisztelendő úr három templomban misézik. Egyébként Jánossomorja küllemét gazdag osztrák falvakhoz hasonlítják, de inkább a főváros környéki alvótelepülésekre emlékeztet, ahová a lakók kimenekültek. Jánossomorjából azonban az ipar és a mezőgazdaság menekült ki. Az új gyárak eleve a falun kívül helyezkedtek el, a nagyobb földbirtokok pedig követték őket gazdasági épületeikkel, állattenyésztő-telepeikkel, gépszíneikkel. A falu a pihenés és a fogyasztás színtere lett, a trágyaszagot nappal a benzingőz, este a virágillat váltja fel. A boltok választéka a különlegességekre is kiterjed.

– A mezőgazdaság is modernizálódik?

– Igen. Üzemi koncentráció, a nagyobb termőterületek, kialakítása folyik. A tulajdonviszonyok azonban nem átláthatók. Nem lehet tudni, hogy ami emitt családi gazdaság, amott nem egy nagybirtok része, bérlemény vagy tulajdon. A téesz felszámolásakor az üzemegekből kft.-k alakultak. Van, amelyik 4800 hektárt használ, jórészt bérel. A kft.-k a gazdákkal szerződést kötnek terményeikre, és különböző szolgáltatásokat nyújtanak nekik. Így segítséget adnak a nemesített vetőmag, a növényvédő szerek beszerzéséhez és gépeket kölcsönöznek. Van olyan cég, amely kizárólag gépi munkára szakosodott. Egyik-másik kft. csődközelbe került, de hogy, hogy nem, tagjainak magángazdasága jól jövedelmez. Talán azért, mert jutányos áron juthat saját kft.-je szolgáltatásaihoz. A falu szája szerint ezek a vállalkozók két vasat tartanak a tűzben, ha a kormányzat a nagyüzemeket támogatja, akkor menedzserrek, ha a kisüzemeket, akkor családi gazdálkodók.

– Milyen szerepet játszanak az osztrák gazdák?

– Hozzávetőleg kétezerkétszáz hektáron, az egykori téesz egyharmadának megfelelő területen négyen gazdálkodnak. Ha összeadjuk birtokaikat a kft.-k földjeivel, amelyek kiteszik a volt termelőszövetkezet tel-

jes termőterületét, akkor kiviláglik, hogy Jánossomorja, ami a megművelt földeket illeti, saját határán túl terjeszkedett. Vásárolt, bérelt földet a közeli falvakban is. Nos, az osztrákok, akik Andauban vagy más ausztriai településen húsz-harminc hektárt birtokoltak, öt-száz, ezerhektáros nagygazdává gyarapodtak vásárolt vagy bérelt földjeik révén. S míg tíz-tizenöt éves traktorokkal fogtak a munkához, ma már egy gazdának két-három komputervezérlésű, klíma-berendezésű, hatvan-száz lóerős gép van a birtokában. Miből telik a beruházásokra? A hasonló körülmények között termelő magyar nagygazdák korántsem érnek el ilyen látványos eredményeket. Ezen töpreng a helyi közvélemény. Az osztrák gazdák az elért haszonnal és baráti kölcsönökkel magyarazzák gyors gazdagodásukat. Jánossomorja népe azonban úgy vélekedik, hogy a határ közelsége, valamint az, hogy mindkét oldalán van birtokuk, számos lehetőséget nyújt. Például az olcsón megtermelt magyar búza osztrákká változhat, és szubvenciókat fialhat. Továbbá az osztrák gazdák egy rendeletre hivatkoznak, amely megengedi nekik, hogy a határsávban termelt terményekkel vámmentesen keljenek át Ausztriába. Ilyen rendelet azonban nincs. Az osztrák gazdák nem vesznek részt a falu életében. A falubeliékről nincsenek nagy véleményekkel, azt tartják róluk, hogy megállapodásaikat menet közben megváltóztatják, szerződéseiket nem tartják meg.

– *Abból, amit eddig elmondott, úgy tetszik, hogy magyar vállalkozók kizárólag a mezőgazdaságban vannak.*

– Van két magyar építőipari cég, és a szolgáltatásban, kereskedelemben, vendéglátásban is vannak magyarok. A helyi sportcsarnok is magyar vállalkozás.

– *Jánossomorja lakosságának tehát felvitte az Isten a dolgát. Korábban ő kelt át munkáért a határon, most házhoz jön a munka.*

– Nem ez a teljes igazság. Ma is vannak, akik Magyaróváron dolgoznak, és reggel mennek, este jönnek, tehát ingáznak. Vannak, akik Burgenlandban, Bécsben vagy az osztrák iparvidéken helyezkedtek el, és csak hét végén látogatnak haza. S míg a nagyipar betelepített, a kisipar: a kőművesek, asztalosok, bádgosok, fodrászok jelentős része „átdolgozik” Ausztriába. Megemlíthendők még a határon átjáró idénymunkások is. Az üzemi dolgozók, pedagógusok és a kisbirtokosok közül ma is sokan elszegődnek osztrák gazdákhöz a határon innen és túl. Az viszont tagadhatatlan, hogy a jánossomorjaiak kihasználják a gyarapodás minden esélyét. Az eredeti tőkefelhalmozáshoz szükséges összegeket is sokan a határon átjárva teremtették elő. A városiasodást a munkásság és a kétkeresős családok túlsúlya is jelzi. Az első generációs munkásság azonban betanított, szakmája nincs, jogait nem ismeri. Az üzemi vezetés atyáskodik felettük. Beleszólásuk a döntésekbe nincs. Az egyik gyárban volt egy sztrájkpróbálkozás, azon nyomban leverték, és autóbusszon hozták a sztrájktróket a lengyel leányvállalatuktól. A betelepülő gyárakban egyetlen jánossomorjai polgár sincs vezető állásban, még alsó szinten sem. „Tíz év alatt egyetlenemet még nem szervezhettünk” – mentegetőzik a polgármester, de töri a fejét valamilyen ösztöndíjon a helyi szakembergárda kialakítására.

– A „vannak még hibák” ellenére Jánossomorja tízéves története sikeres. Mint előrebozsította, ez a szomszédos, a határ túloldalán lévő Andauról nem mondható el.

– Andau a mezőgazdaságban, kivált a szőlőtermelésben modernizálódott. Borszövetkezete példát mutat Burgenlandnak abban, hogy tömegtermelésről miként kell a minőség előállítására átállni. Ez a szövetkezet dinamikusan fejlődik, elkerülte azt a pénzügyi válságot is, amely a tartomány borászatát sújtotta. A szőlőtermelő gazdaságokban is nagy a koncentráció, az 1979. évi kétszáznegyvenöt birtokból 2000-re kilencven maradt. Az egyéb mezőgazdasági üzemek száma is jelentősen csökken, az állattartás szinte megszűnt. A megmaradt gazdaságok azt termelik, ami jó áron eladható, amihez szubvenciót kapnak, és aminek a piacra jutása biztosított.

– *Az ismertetett adatok arra vallanak, hogy Andauban egyre kevesebb ember él a mezőgazdaságból. Mi lett azokkal, akik kizsorultak?*

– Már az ötvenes-hatvanas évektől elvándorlásra és ingázásra kényszerülnek. Azoknak, akik másutt helyezkedtek el, nagy része nem adta fel andaui „támaszpontját”. Nyugdíjasként visszatérnek szülőfalujukba. Ott mintha egy nyugdíjas-paradicsom volna születőben.

– *Mezőgazdaságon kívüli vállalkozások nincsenek?*

– Kereskedelem és kisipar annyi van, amennyire a parasztlakosság igényt tart. Úgy tetszik, Andau fejlődése megrekedt. Néhány vállalkozó szerény kitörési kísérlete is kudarcba fulladt. Egyebek között azért, mert Jánossomorjával összehasonlítva, Andau fekvése rosszabb, beszorult a Fertő-tó kanyarulatába, és ezért körülményesebben lehet az autópályára kijutni. Andau hátrányai azonban jobbra politikai természetűek. Míg Jánossomorja önkormányzati vezetői hangsúlyozzák és bebizonyították, hogy nem pártérdekeket képviselnek, hanem a lakosságot szolgálják, Andauban az elhíresült Parteibuchwirtschaft (tagkönyvgazdálkodás) érvényesül, vagyis a zsíros állásokon a szavazatok arányában osztoznak. Ahol az osztozás és a politikai változatlanosság fenntartása a fő politikai cselekvés, ott a reformnak kicsi a tere, mert újraelosztást követelhet meg. Ezúttal a képességek arányában. A veszteglő Andau nem lelkesedik a mozgékony Jánossomorjáért. A teljes határnyitástól, amit a magyarok javasoltak, ódzkodik, a jelenlegi gyalogos-kerékpáros átkelés kielégíti. Úgy nem éri nagyobb veszteség annál, minthogy nyugdíjasai a határ túloldalán egy magyar vendéglőben ebédelnek, mert az olcsóbb, mint az övék, vagy az átkelők egy kosárnyi élelmiszerral térnek vissza. Az autók nagyobb tételek beszerzését is lehetővé tennék, arról nem is szólva, hogy felvernék a csendet, felkavarnák a port. Attól is tartanak, hogy a határnyitásból következő nagy jövedelmében fellazulhatnának az erkölcsök. Aggódnak, és nem alaptalanul, hogy a jánossomorjai versenytársak tönkretennek az andaui vállalkozókat. Holott akár serkenthetnék is. Míg az Európai Unió peremén Jánossomorja csupa élet, Andau mozdulatlanágba dermedt. A logika szerint ennek éppen fordítva kellene lennie.

Kovács Judit